

V čem spočívá chápání druhého člověka jako druhého

Petr Urban: Jak rozumíme druhým?

Praha, Filosofia 2016. 55 s.

Tématem knížečky Petra Urbana, vydané v edici Parva philosophica pod názvem *Jak rozumíme druhým?* a s podtitulem *Studie o sociálním rozumění a sdílení světa nejen u člověka*, je problematika, jejíž důsledné zpracování by si vyžádalo hodně rozsáhlou publikaci. A i vzhledem k tomu, že se autor snaží zachytit i hodně rozdílné přístupy k vytyčenému problému, nelze se divit, že je jejich vzájemný vztah v textu obsažen většinou jen v implicitní podobě, a musí být tedy z jednotlivých formulací vyvozován čtenářem samým. Setkáváme se s tím hned na začátku textu, kde je nejprve prezentován způsob, jakým k dané problematice přistupují ti, kdo ji pojmají jako „schopnost připisovat mentální stavy a intence druhým“ – a vzápětí se v souvislosti s Husserlovým pojmem „vcítění“ zmiňuje jeho kritika domnělého „analogického úsudku“, jehož prostřednictvím by z analogie mezi tělem druhého a tělem naším měla být vyvozována „pravděpodobná existence cizích prožitků“.

Pojem analogického úsudku je ostatně obsažen i v koncepci dvou amerických psychologů, kteří jsou zmiňováni na počátku druhého oddílu a podle jejichž představy možnost rozumění druhým bytostem spočívá ve schopnosti disponovat „teorií mysli“, díky níž je možno připisovat druhým „mentální stavy“. V závěru textu se nicméně stává explicitním nejen protiklad takového pojetí s přístupem odmítajícím vyvozování mentálních stavů druhého úsudkem založeným na analogii, ale i v výslovné odmítnutí „kognitivistického výzkumu lidského sociálního poznání“, pojiňmaného jako „schopnost teorie mysli“ a „připisování mentálních stavů a intencí druhým na základě pozorovaného tělesného chování“ (s. 38).¹ A kritizována je tu tedy „představa mysli jako oblasti nitra skryté pohledu druhých, na kterou lze pouze prostředkovně usuzovat z pozorovaného chování a výrazů daného jedince“. (s. 39)

Ostatně, pokud je toto posléze kritizované pojetí pojiňmano ve svém protikladu k Husserlovu pojmu vcítění, je třeba poznamenat, že ani Husserlovo pojetí nezůstalo uchráněno kritiky. (V této souvislosti nelze dost dobře pochopit, proč autor samotnému německému výrazu *ein-fühlen* připisuje specifickou výrazovou konotaci: český výraz *vcítovat se*, u něhož lze rovněž předponu „v“ oddělit pomlčkou, má tu přece význam i konotaci přesně stejnou.) A Urban ostatně vzápětí přechází k prezentování koncepce vztahu k druhému u Heideggera a Merleau-Pontyho, přičemž je zřejmé, že oba jmenovaní zaujali kritický postoj k takovému pojetí vztahu k druhému, jaké je rozvíjeno na základě zmiňovaných Husserlových *Karteziánských meditací*.

1 Všechny stránkové odkazy v zázvorkách se vztahují k recenzované publikaci.

Podobně kritický postoj k Husserlově koncepci zaujal ostatně i náš Patočka, který ho vyjádřil ve svém doslovu k českému vydání *Karteziánských meditací*. Tělo druhého, říká tu Patočka v návaznosti na kritické rozboru A. Schütze, „může být předmětem koherentní zkušenosti jako každý fyzický předmět, kde zkušenost nejde dále než k celkové syntéze jeho aspektů; jakmile je však zde intence další, intence předmětné subjektivity, předpokládá to, že mám noematicky před sebou již já jako cizí, zkonstruovat zkušenost cizostí tohoto já z *vlastního* já je problém, který je asi neřešitelný“.² Podle Patočky vzájemná implikace mezi bytostmi „neprobíhá tak, že by mysl teprve tvořila „společný svět“, nýbrž předpokládá jej a explikuje jej“.³

Právě toto Patočkově konstatování nevyhnutelně vytane čtenáři na mysl, když ve druhé části práce, v pasáži věnované problematice rozdílu mezi člověkem a ne lidskými živočišnými bytostmi člověku nejbližšími, je charakterizována Tomasellova koncepce, podle níž tím, co člověka od těchto příbuzných živočišných druhů odlišuje, je „fenomén sdílené pozornosti“. Označuje se tak totiž právě fakt „triatrické interakce“, při níž „dva jedinci koordinují pozornost k předmětu společného zájmu“. Jejím pozorovatelným dokladem je například „přecházení pohledu z pozorovaného předmětu na sociálního partnera“ (s. 30–31). Zde je tedy specifčnost lidského vztahu k druhému spatřována právě v určitém vztahování se k tomu, co je součástí společného světa.

V této souvislosti je v Urbanově publikaci zmiňována i kniha francouzského fenomenologa Étiennea Bimbeneta, s jehož koncepcí se čtenáři *Filosofického časopisu* mohli již seznámit díky recenzní studii Josefa Fulky.⁴ V návaznosti na Merleau-Pontyho spatřuje Bimbenet to, co člověka odlišuje od jiných živočichů, v rozmanitosti perspektiv, jež je sjednocována syntézou sdíleného pohledu (v Merleau-Pontyho *Struktuře chování* se schopnost vidět předmět z různých perspektiv projevuje ovšem už i v tom, že na rozdíl od zvířete je člověk s to vidět věci v pluralitě aspektů, což mu umožňuje vytvářet z nich nástroje sloužící nejrůznějším účelům). Sdílená pozornost je podle Bimbeneta u zvířat „nepravděpodobná nebo statisticky vzácná“, a i když zmiňuje „epizodický výskyt těchto fenoménů u domácích zvířat nebo u jedinců chovaných v zajetí“, vidí v něm jen znak jakési „kvazi-enkulturače“.

Srovnávání s jinými živočišnými druhy není ovšem jedinou možností, jak osvětlit problematiku normálního lidského vztahu k druhým, a tak je v Urbanově knížce věnována pozornost třeba i Hobsonově práci zaměřené na poruchu emočního vztahu k druhým u autistických jedinců.

Právě díky své druhé části najde Urbanova knížka jistě vděčné čtenáře. Pokud jde o první část, v níž běží o samu podstatu problematiky vztahu k druhému, může

2 Patočka, J., Husserlova fenomenologie, fenomenologická filosofie a „Karteziánské meditace“. Doslov. In: Husserl, E., *Karteziánské meditace*. Přel. M. Bayerová. Praha, Svoboda 1968, s. 184.

3 Tamtéž, s. 187.

4 Fulka, J., Co znamená být člověkem? Ke knize Étienne Bimbeneta „L'animal que je ne suis plus“. *Filosofický časopis*, 60, 2015, č. 5, s. 753–767.

pro autora představovat vytyčení určitého pracovního programu, jehož výsledkem by bylo nejen přesné odlišení mentalistického a fenomenologického pojetí, ale i rozlišení Husserlova přístupu od pojetí těch, kdo na něj kriticky navázali. Takový výsledek by si ovšem vyžádal práci rozsahu mnohonásobně většího.

Jiří Pechar